

*Тендітна Н. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та літератури
Донбаського державного педагогічного університету*

СВІТ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ «ЧОЛОВІК – ЖІНКА» В МАЛІЙ ПРОЗІ ОЛЕСЯ УЛЬЯНЕНКА

Анотація. Автор статті досліджує спотворений світ взаєможносунків, варіації відмінностей у поведінці між представниками чоловічої та жіночої статі, цінність зв'язків між ними та причини, які породжують конфліктні ситуації, в малій прозі українського письменника Олеса Ульяненка. Розкриває типові ситуаційні проблеми сучасного письменникові світу через різні моделі зносин між чоловіком та жінкою.

Ключові слова: чоловічий і жіночий духовний досвід, аморальність, проституція, зверхність, гендерна позиція.

Постановка проблеми. Дослідники творчості О. Ульяненка визнають його майстром оповідання. Бо «саме в цьому жанрі найбільш вдало розкривається його своєрідна творча манера» [1]. У 2016 році книжка письменника «Яйця динозавра» отримала перше місце у Всеукраїнському рейтингу «Книжка року». Та попри своє визнання, актуальність порушених питань, його творчість і досі залишається малодосліджуваним явищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми. На сьогодні ще не маємо ґрунтовного дослідження, яке б відобразало ситуацію зв'язків між чоловіком та жінкою в малій прозі письменника. Наразі натрапляємо лише на окремо висловлені думки від прочитання тих чи інших творів [1].

Формування мети статті. Мета представленої статті – детально розглянути форми і рівні відносин між представниками протилежних статей у збірці малої прози Олеса Ульяненка «Яйця динозавра».

Виклад основного матеріалу. Неодноразово О. Ульяненко ніби намагався продовжити розпочату ще П. Загребельним тезу, висловлену в романі «Я, Богдан»: «...Жінки то народ, а в народі завжди чиста душа. Жінка не може бути винною. Винні тільки чоловіки. Ми лишаємо жінок у самотині і занедбаності і вимагаємо, щоб вони платили тільки вірністю. Чому? За яким правом? І чи не буває в них тяжких годин, коли хочеться помститися нам будь-якою ціною, може, й найвищою? А чим може помститися жінка, окрім тіла свого – найбільшої своєї цінності? І не треба дивуватися, коли надають вони при цьому перевагу чоловікам незначним і навіть простакуватим, бо й цим мстяться по-своєму світові, який зводить жінок до найнижчого рівня» [2, с. 461–462]. Але О. Ульяненко розкриває власну позицію особливостей психології чоловіка та жінки. Чи не тому в більшості його оповідань жінки стають на бік зради? Проституція стає звичним заняттям: «...за три карбованці дає советському солдату все, що йому потрібно для мінімуму, щоб оздоровити організм» [3, с. 11]. Так і збочення з боку чоловіків: «...зампотилу...більше полюбляв хлопчиків...» [3, с. 134].

Чоловіча ж невірність: «...професор уподобав косооку, горбату і смердючу двірничиху. І ніякі умовляння, каяття, прохання, погрози на нього не діяли...професор боронив своє кохання» [3, с. 41] трактується письменником як прояв справжніх

почуттів, бо «...коли люди роз'єднаються...ніколи вони ще не бувають так разом, коли приходить те, що ми називаємо любов'ю. Щастя вам» [3, с. 41].

Жіночі національні особливості стають темою для роздумів в оповіданні «Жіноча воля». Говорячи про азіатських жінок, О. Ульяненко підкреслює інший вид стосунків у парі «чоловік – жінка»: «Специфіка навколишнього життя змушує жінку поступати так чи інакше, але азіатам цей закон продиктований конкретно з вершин соціально-релігійної ієрархії» [3, с. 44].

Та у своїй збірці прозаїк не надає остаточної відповіді на проблему гендерної рівності: «...кинув на матраца Лорку, розстібнув матню: «Хто перший, братва...» [3, с. 172], бо в іншому творі сцені гвалту підлягає вже чоловік: «...я потрапив на три дні у сексуальне рабство до жіночки...» [3, с. 43]. Одночасно з цим жінки становлять предмет торгівлі, бо чоловіки будь за що намагаються втримати свою панівну роль: «...міг за чвертку віддати її солдатні» [3, с. 11]. Хоча і здатні постояти за власну гідність, як в оповіданні «Жиган». Але вбивство письменник розкриває не як злочин, а, скоріше, як самозахист у стані афекту: «...покривджена дама ... відчула на собі погляди тисячі скривджених жінок, а себе – мечем ... правосуддя ... і ударила авоською Жигана по голові» [3, с. 56].

І якщо українська жінка здатна кардинально змінити свій стиль життя, то азіатські жінки «...з дня удень, з року в рік, з століття в століття торують прокладеною і вказаною кимось для них дорогою» [3, с. 44].

Почасти портретні характеристики чоловіків викликають до себе відразу, поволі сумуєш за спортивним типом сильної статі: «Людина, що переступила поріг камери, вражала своїм виглядом: поламані вуха, поламаний ніс, татуювання покривало ледь не кожен сантиметр шкіри, а там, де тату не поміщалося, світили проти сонця свіжі і старі рубці» [3, с. 36].

Літературний же тип інтелігента-чоловіка, який не здатний дати відсіч, потерпає як від рук жіноцтва: «Анина записка: пішла од тебе назавжди, бо п'яниці не треба» [3, с. 121]. Так із боку чоловіків: «...принесли додому зеленого, ледь живого, з серцевим нападом машиніста Мишка Харченка, чоловіка культурного, чемного...хтось бовкнув по комутатору...як сьогодні в нічну трахав його жінку...» [3, с. 52].

Жіночі ж образи привертають до себе увагу, в першу чергу, своєю розкутістю та сексуальністю: «І вийшла вона, Алла, з довгою косою і червоному сарафані, з білим, неначе хліб, тілом...Оце птиця! Та ти шо-о-о!» [3, с. 96]. Можливо, цим письменник хотів показати хтивість чоловічого єства: «Ти придивляешся до жінок, які тебе оточують, і чоловіча сутність відразу надає їм ідеалізованої форми» [3, с. 46]. Часто воно носить непомірковане жадання до злягання: «У жилах киплять гормони...» [3, с. 46]. Інколи набирає рис насильницького характеру: «Вона падає. Федька скорпіоном налазить на неї – кошлате

тіло накриває Ірину. Руки, тремтливі, слизькі і мокрі, зривають купальник. Вона виборсується. Федір накриває її вдруге» [3, с. 91].

О. Ульяненко досліджує та протиставляє плив чоловічого світу з його світоглядом та психологією на жіночий, а відповідно до цього – «очоловічення» жінок: «Якщо вам скажуть, що більше до війни схильні чоловіки, то ніколи цьому не вірте. Найбільше кайфу отримують від усього цього жінки» [3, с. 46] та навпаки – «ожіночення» чоловіків: «Насправді Нонка трохи зовсім не Нонка, а Микола з Василькова, відомий... київський трансвестит» [3, с. 28]. А взагалі стосунки між статями ніби підкоряються певним закономірностям, які відтворюють різницю в мисленні і світосприйнятті як чоловіків, так і жінок.

Щодо розкриття письменником сексуальних стосунків між чоловіком і жінкою, то Михайло Слабошпицький зазначає: «Ульяненко пише про інтимні стосунки поміж чоловіком і жінкою, про сцени в ліжку. Пише так докладно, як, наприклад, Зігфрід Єлінек чи канадська письменниця Маргарет Етвуд. Пише про те, як статеві стосунки чоловіка й жінки відлунуються в їхній психіці. Про те, чим відрізняється психічна конституція чоловіка й жінки» [1].

Так, наприклад, в оповіданні «Мент» О. Ульяненко порівнює поведінку Люськи та Юхима після інтимної близькості: «Вони хвилину, а то і більше, сиділи мовчки, притишуючи дихання, наче хто почує: вона із задраною спідницею, а Фімка – з порожнім поглядом... Весь вигляд його скислої фізії говорив: усі ви, баби, однакові. Нарешті він закурился... Люська прокашлювалася, сором'язливо так, з видом таким, що оте, зроблене тільки-но, виповнилося чомусь наполовину, зупинилося упівдороги. Сором проступає ледь-ледь нездоровим рум'янцем. Саме настільки, щоб повторити вдруге» [3, с. 102].

Спостерігаємо і трансформацію домінуючої ролі чоловіка в сексуальних стосунках: «... хотів помацати і поторцати жінку, але облишив: помилувався молодим, тугим, вигнутим лозою тілом...» [3, с. 116].

Хоча Дмитро Десятирик знаходить ще один підтекст у цих взаємостосунках: «Явний мізогін (сюжети рясніють зневажливими пасажами про жінок), з одного боку, а з другого – прориваються в нього сторінки про кохання, написані з пронизливою ніжністю...» [1]. Так, наприклад, в оповіданні «Біля самого синього моря» письменник пише: «...пам'ятав очі, і як вона спить на плечі... гладив її по світлій голові, і вона дитиною засинала... Він... відносив її на ліжко» [3, с. 14].

«Насправді Ульяненка поміж Еросом і Танатосом набагато більше заворожує другий. Мало який текст у збірці обходить без сцен насильства або смерті...» [1]. Дійсно, трагічно закінчуються взаємостосунки між статями в багатьох розповідях. Але варто враховувати й те, що гинуть як чоловіки: «Біля самого синього моря»: «Дід... сказав: «Він мертвий». Та безтямно повела головою, уткнулась у коліна чоловікові і заснула» [3, с. 25]; «Жиган»: «Падаючи в колодязь, каламутніючи розумом... Жига встигнув подумати... йому в житті таки не поталанило» [3, с. 57], так і жінки.

Сцени смертей від стосунків із чоловіками описані в таких творах, як «Ірка»: «Вона лежить з роздряпленим ротом, в очах ще пульсом б'ється зляк, але життя забирається небом, неблаганно і беззастережно» [3, с. 91]; «Мент»: «Люська здригнулася від холодного дотику металу. Чорне небо рвонулося на неї з вікна, а затим щось невимовно радісне, а далі страшне і сліпуче, залило очі» [3, с. 104].

У колі подружнього життя героїв О. Ульяненка звичними постають зради: «Він застукав на гарячому Лорку» [3, с. 7]; «... поверталася додому з міста, приносячи в маленький флігель терпкий дух горілчаного перегару та чоловічого поту» [3, с. 14].

Хоча митець і не відкидає повністю існування справжнього кохання між статями: «Так я зустрів її, відкриваючи вікно у тому сні. Я знав, що побачу її, а не когось іншого... Для чого тобі розповідаю... Кохання...» [3, с. 154]. У повісті «Ізгой» О. Ульяненко робить несподіваний підсумок: «А що найголовніше для жінки, як не кохання?» [3, с. 80].

Але й тоді жінка продовжує виконувати свої традиційні ролі: «... Люська... дріботить і чоловік її зустрічає... Так вона і ходила: від букініста до магазину, щоб закупити картоплі чи ще чогось там з продуктів» [3, с. 100].

Письменник відтворює занедбаний внутрішній світ своїх героїв, намагається з'ясувати виникнення злих помислів у людській істоті. На прикладі життєвих історій двох сімей в оповіданні «Ірка» він розкриває спотворену сутність стосунків «чоловік – дружина», недбале ставлення до материнських обов'язків і спроектовує їхній життєвий досвід на дітей. Ось якими постають реалії життя Ірини: «... батьки того річ загинули, як їхали до Криму на авто. Жили, щоправда, як кішку з собакою, але того літа помирилися і їхали на авто до Криму, – румунський трейлер переїхав пополам. Казали, що мати – вона була за кермом – передозувала якогось наркотика» [3, с. 83].

У світі вседозволеності мешкає інший герой твору – Федір: «Батько бо любить, душі не чає в цьому лобуряці» [3, с. 85]. Але письменник не дає жодного натяку на місце жінки у їхньому світі. Можливо тому логічним є і трагічний фінал історії? А жорстокий, прагматичний чоловічий світ здатен вирішити будь-яке питання: «Батько Федьки повзав у прокурора... і скавулів: «Пожалій... Федір у мене один. Скільки треба кину...» [3, с. 92].

Висновки. Отже, як бачимо, О. Ульяненко у своїй збірці намагається з'ясувати споконвічні нюанси відмінностей між представниками чоловічої та жіночої статі, цінність взаємостосунків між ними, причини, що породжують конфліктні ситуації.

Моделюючи різні типи взаємостосунків між чоловіком та жінкою, прозаїк прагнув показати стан сучасного суспільства, який особливо відрізняється саме своїм ставленням до жінок.

У своїх текстах він експериментує над формами вираження протесту проти сучасного порядку в ситуаціях зв'язків між чоловіком та жінкою, чоловіком та дружиною, шукає нові форми і рівні в соціальних, сексуальних, релігійних, моральних та матеріальних відносинах в інтересах представників обох статей.

Але це питання так і залишилося у його творчості відкритим: «Я намагався зрозуміти правило, що встановлене між чоловіком і жінкою: де та межа, що ми її в цивілізованому світі перейшли, заваливши фемінізованим топлес і чергуванням з кухнею на двох? Що краще, цивілізації ригідності та імпотенції, чи устаткований азіатський деспотизм, який завалив міста і материки дикою енергією, що несе смерть і водночас ейфорію ну ваханалію кожного прожитого дня?» [3, с. 47].

Сцени насильства, проституції, гвалту та смертей шокують читача. Але як зазначає Марко Роберт Стех, «перебільшено жорстокі, дегенеровані персонажі Ульяненкових творів мають служити для читача пересторогою перед наслідками душевнотворного звиродіння» [1].

Щоб мати цілісне уявлення щодо природи взаємостосунків «чоловік – жінка» у творчості Олеся Ульяненка, в подальших публікаціях плануємо продовжити дослідження окресленої теми в романах письменника.

Література:

1. Ульяненко Олесь. Яйця динозавра. Київ: Люта Справа, 2016. 192 с. URL: http://books.lutasprava.com/index.php?route=product/product&product_id=60.
2. Загребельний П.Я. Богдан (Сповідь у славі): [роман]. Київ: Дніпро, 1986. 492 с.
3. Ульяненко О. Яйця динозавра: збірка малої прози. Київ: Люта справа, 2006. 190 с.

Тендитная Н. Н. Мир взаимоотношений «мужчина – женщина» в малой прозе Олеся Ульяненка

Аннотация. Автор статьи исследует искаженный мир взаимоотношений, вариации различий в поведении между представителями мужского и женского пола, ценность связей между ними и причины, порождающие конфликт-

ные ситуации, в малой прозе украинского писателя Олеся Ульяненко. Раскрывает типичные ситуационные проблемы современного писателя мира через различные модели отношений между мужчиной и женщиной.

Ключевые слова: мужской и женский духовный опыт, безнравственность, проституция, превосходство, гендерная позиция.

Tenditna N. The world of «man-woman» interactions in a small prose by Oles Ulyanenko

Summary. The author of the article investigates the distorted world of interactions, variations in the behavioral differences between male and female representatives, the value of ties between them and the causes that give rise to conflict situations in the small prose of the Ukrainian writer Oles Ulyanenko. The writer exposes the typical situational problems of the contemporary world through various patterns of male-female relations.

Key words: male and female spiritual experience, immorality, prostitution, superficiality, gender position.